

Оригинални научни рад

Игор Ђ. ВУКАДИНОВИЋ*
Балканолошки институт САНУ

УСТАНАК ШАБАНА ПОЛУЖЕ У ДРЕНИЦИ 1945. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду се анализира устанак против Народноослободилачке војске Југославије, који је у јануару 1945. године подигао балистички вођа и сарадник фашистичког режима током Другог светског рата Шабан Полуџа. Аутор указује на претходну попустљивост југословенских власти и покушај нагодбе са албанским сарадницима окупатора што је на крају резултирало оружаном побуном против југословенске државе. Чланак је писан на основу архивске грађе Војног архива у Београду, Архива Србије и Архива Југославије, као и објављених историјских извора и литературе на ову тему.

Кључне речи: Косово и Метохија, Албанија, Шабан Полуџа, балисти, Дреница, Други светски рат, Народноослободилачка војска Југославије.

МОБИЛИЗАЦИЈА АЛБАНАЦА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ЈАНУАРУ 1945. ГОДИНЕ

Како би амортизовали незадовољство Албанаца након ослобођења Косова и Метохије крајем 1944. године, југословенске власти дозволиле су да мобилизацију за Народноослободилачку војску Југославије (у даљем тексту: НОВЈ) и на овој територији врше га бивши припадници квислиншких формација и државног апарата Велике Албаније. Оперативни штаб за Косово и Метохију планирао је да људство које мобилишу балистичке вође пошаље на Сремски фронт и тако се ослободи непријатељских елемената на Косову и Метохији. Међутим, група коју је окупио Шабан Полуџа прекршила је споразум са НОВЈ, одбила да напусти Косово и отишла у Дреницу да подигне устанак против Југославије. Због страха од ширења побуне, Јосип Броз је завео Војну управу на Косову и Метохији и послао додатна војна појачања, тако да је на том простору у фебруару 1945. године деловало око 40.000 војника НОВЈ. Устанак у Дреници угушен је крајем фебруара 1945. године, након месец дана борби између НОВЈ и балиста.

* Истраживач приправник, vukadinovicigor3@gmail.com

Од преузимања власти на Косову и Метохији крајем новембра 1944. године, руководство Обласног комитета КПЈ за Косво и Метохију, настојало је да помирљивом и обазривом политиком према албанском живљу стекне његову наклоност и лојалност, коју до тада није уживало. Политика убрзане интеграције и „помирења са Албанцима“ испољавала се на различитим пољима, углавном кроз директне уступке које је ново југословенско руководство чинило албанском становништву. (Мирковић 2013: 239–240)

Први важан уступак био је одлука Авноја о амнестији бивших припадника колабораторских и квислиншких формација који нису учествовали у злочинима. (Цветковић 2009: 121) Иако се одлука Авноја од 21. новембра 1944. године непосредно односила на припаднике Југословенске војске у отаџбини и хрватске „домобране“, у пракси је доследно спровођена на Косову и Метохији, што је довело до тога да су бивши припадници фашистичког апарата Велике Албаније неретко задржавани на високим позицијама у чиновничком апарату новог поретка. Са овом праксом Обласни комитет КПЈ започео је и пре званичне одлуке Авноја, тако да су током октобра и новембра 1944. године, за време повлачења Немаца са Косова и Метохије, у састав НОВЈ примане читаве јединице волонетара, док су истакнути команданти квислиншких формација по ослобођењу постављани за команданте места на Косову и Метохији.¹ Негативне последице ове политике биле су видљиве приликом балистичког напада на Урошевац 2. децембра 1944. године, када је командант Урошевца Хамдија Јашаревић непосредно пред напад прешао на страну балиста и открио им податке о распореду југословенских снага у граду.² (Џелетовић 2000: 255) Ипак, нове власти на Косову и Метохији су наставиле да сарађују са бившим припадницима квислиншког режима како би убрзале политичку интеграцију Албанаца у Југославију.

Други уступак албанском становништву односио се на питање мобилизације. Док је у другим деловима Србије, одмах након ослобођења спроведена општа и обавезна мобилизација, на Косову и Метохији све до средине јануара 1945. године мобилизација је вршена на добровољној бази.³ Циљ одлагања обавезне мобилизације био је да се додатно не иритира албанско становништво и не изазове евентуални масовни устанак услед отпора мобилизацији.

Иако је Главни штаб Србије још 1. децембра 1944. године затражио од Оперативног штаба Народноослободилачке војске и партизанских

1 Архив Југославије, фонд 516, Мемоарска грађа, 2825, Саит Затрићи: „Радио сам у Источком срезу“.

2 Архив Србије, фонд БИА, V-9, Балистички покрет; Реферат о злочину окупатора и свих квислинга у времену окупације, л. 28.

3 Војни архив (У даљем тексту: ВА), фонд Народноослободилачка војска Југославије (НОВЈ), кутија 182 (к-182), фасицкла 2 (ф-2), документ 48 (д-48).

одреда за Косово и Метохију да се што пре почне са општом мобилизацијом мушкараца старих између 17 и 30 година, Косово и Метохија је крајем 1944. године, било једини део Србије под контролом НОВЈ, где није спроведена општа мобилизација. (Целетовић 2000: 286)

Коначно, почетком јануара 1945. године објављена је општа мобилизација, на основу одлуке врховног штаба НОВЈ да се око 14.000 бораца са Косова пошаље у Банат као допунске јединице за борбе на Сремском фронту. (Глишић 1986) Фадиљ Хоџа је у својим препискама са Главним штабом Србије током децембра 1944. године предлагао да се новомобилисано и „непроверено“ људство са Косова, пошаље на друга ратишта, где би стекли искуство и прихватили идеолошка начела НОВЈ.

„Мишљења смо да би било добро да извесне наше јединице пребацимо на терен ван Космета јер ћемо на тај начин омогућити да се ово непроверено људство покаже у борби против непријатеља, а као несигруно, уклони са овог терена.“⁴

Из ове поруке провејавала је жеља команданта Народноослободилачке војске (НОВ) Косова и Метохије да се „ослободи“ дела својих бораца, у чију лојалност није био сигуран. Ипак, ретко ко је очекивао да ће окосницу појачања Сремског фронта са Косова и Метохије чинити дојучерашњи баллисти и њихове вође. Десило се управо то, пошто је у састав мобилисаних снага укључено људство које је лично за своје потребе мобилисао локални балистички вођа из Дренице и бивши сарадник окупатора Шабан Полука.

Шабан Полука је био имућни сељак из Дренице, чији отац је качаковао заједно са Аземом Бејтом током Првог светског рата. (Целетовић 2000: 291) По окупацији и подели Краљевине Југославије 1941. године, Полука је почео да протерује Србе из Дренице, представљајући се као заступник албанског краља Ахмеда Зогуа, иначе збаченог са власти од стране Италијана две године раније. (Кецојевић 2006: 172) Нападе на Србе организовао је са другим албанским главарима из тог времена – председником општине Србица Мехметом Градицом и жандармом Ризом Рамом. (Алексић 2015: 151) Потом је приступио добровољачким одредима Велике Албаније „вунетарима“, с којима је ратовао против српског становништва из Ибарског Колашина. (Алексић 2016: 105) Заједно са Аћифом Хаџиахметовићем учествовао је у „одбрани Новог Пазара“ током октобра и новембра 1941. године. (Живковић 2012: 71–94) Од 1944. године био је припадник „Реџименти Косова“, специјалног пука који је основао Џафер Дева, са циљем да спроводи казнене експедиције над припадницима антифашистичких покрета. Ова формација упамћена је по злочинима које је починила над борцима покрета отпора Југославије и Албаније. (Целетовић 2000: 318)

4 ВА, НОВЈ, к-182, ф-2, д-48.

Ипак, услед одлуке о општој амнестији након ослобођења Косова и Метохије, Полуџа је, као и бројни припадници квислиншких формација на Косову, избегао казну за своје деловање током рата, да би убрзо постао главна „узданица“ косовско-метохијског руководства у мобилисању бораца за Сремски фронт.

На тлу Дренице је почетком јануара 1945. године деловала Прва косовско-метохијска бригада, која је чистила села од балиста под вођством Мехмеда Градице. Штаб ове бригаде се 4. јануара 1945. године сучио са несвакидашњом ситуацијом. Тог дана у Србици се појавила група од око 850 наоружаних Албанаца, предвођена Шабаном Полужом, која се прогласила за „бригаду“. Политички комесар Прве бригаде Петар Поповић успео је да приволи ову „бригаду“ да напусти Србицу и јави се команди подручја у Косовској Митровици, а о новонасталој ситуацији одмах је обавештен Оперативни штаб НОВ и ПО Космета. (Милковић 1991: 283)

Према сведочењима команде штаба Прве бригаде, Полуџа је у Србици најпре, под претњом да ће одмах кренути у борбе против НОВЈ приморао вод који је кроз град спроводио 20 ухапшених Албанаца у затвор ОЗН-е, да пусти ухапшене кућама. Потом је у разговору затражио исељавање свих Срба и Црногораца са Косова и Метохије, као и то да ниједан Албанац не сме да буде стрељан без претходног суђења. Полуџа је тад изјавио да су „Немци изгубили рат и да Косово треба да остане у Титовој држави“. (Милковић 1991: 284) Такође је захтевао да се у Митровици састане са командантом Оперативног штаба Косова и Метохије Фадиљом Хоџом.

Иако је Фадиљ Хоџа одбио састанак са њим у Митровици, Полуџа је у наредним данима, користећи слабост народне власти, наставио да мобилише Албанце у Дреници, Вучитрнском и Лапском срезу, а међу мобилисанима су доминирала лица са квислиншком прошлошћу у формацијама Италијана, Немаца и Џафера Деве. Поред Полуџе, слично сакупљање бораца у то време вршили су и други албански прваци попут Адема Воце, који је у Шаљи код Копаоника мобилисао око 2000 људи.⁵ Циљ је био онемогућавање праве мобилизације на Косову и Метохији, коју је требало да спроводе војно-територијални органи НОВЈ.

Оперативни штаб за Косово и Метохију толерисао је ово проблематично регрутовање људи од стране балистичких првака, верујући да ће на крају успети да успостави ред и мир на Косову уз што мање жртава и репресалија. Свесни да Полуџа и Воца регрутују антијугословенске и балистички настројене Албанце, у Оперативном штабу су се надали да ће њиховим одласком са Косова успети да отргну косовска села од „разорног утицаја

5 Адем Воца је Миладину Поповићу у Приштини изразио лојалност новом режиму. Истовремено, албанским масама у Шаљи причао је како ће Немци ускоро решити рат у своју корист.

непријатељских елемената“ и да потом лакше врше сакупљање оружја и контролу наоружаних Албанаца. Док су балистичке вође у јануару 1945. године регрутовале Албанце, спремајући се за устанак, бригада НОВЈ у косовско-метохијским градовима су учествовале у организовању демонстрација против краља Петра Карађорђевића.⁶

Полужа је 14. јануара поново дошао у Србицу са групом од 1500 добро наоружаних људи. У месту су се тад налазиле јединице Осме косовско-метохијске бригаде (намењене одласку на Сремски фронт), а одмах је наређено да се као појачање у Србицу упути Први батаљон Прве косовско-метохијске бригаде. (Милковић 2000: 285) Током дана, у Србици су одржани преговори команданта НОВ Косова и Метохије Фадила Хоџе и политичког комесара НОВ Крсте Филиповића са Шабаном Полужом. У извештајима Оперативног штаба за Косово и Метохију Главном штабу Србије о ситуацији на терену преговори са балистима нису спомињани. Извор за ток ових преговора је Гаврило Николић, помоћник политичког комесара Трећег батаљона Прве косовско-метохијске бригаде, који је присуствовао разговору Фадила Хоџе и Шабана Полуже.

Према Николићевом сведочењу, Полужа се од почетка састанка понашао осионо, одбивши да испоштује понуђене формалности пре доласка на преговоре. Није отпоздравио воду који му је указао војне почасте, у проторију је ушао са наоружаном пратњом, његови војници се нису постројили заједно са борцима НОВЈ, а пре уласка у Србицу у околним брдима поставио је митраљезе упућене ка граду, односно згради у којој су одржавани преговори. (Исто: 286) Ипак, на крају је постигнут договор да се јединица Шабана Полуже прикључи Седмој косовско-метохијској бригади, а да Шабан Полужа буде постављен за команданта целе бригаде. Такође, Хоџа му је затражио да настави да мобилише ново људство. (Борозан 1995: 497–498)

Правило да мобилизацију врше војно-територијални органи НОВЈ, директно је прекршено уступањем права на мобилизацију локалним албанским вођама, дојучерашњим балистима и непријатељима новог поретка. Зима крајем 1944. и почетком 1945. године била је прилично јака, а јануарске температуре ишле су испод нуле, тако да је опстанак у одметништву, у таквим условима, био изузетно тежак, поготово с обзиром на чишћење терена и притисак од стране југословенских јединица. Управо у томе се може тражити један од разлога за масовно прилажење и предају балиста јединицама НОВЈ.

Иако је током јануара 1945. године изгледало као да се ситуација на Косову и Метохији потпуно смирује и да су балисти практично разбијени, грешке и пропусти обласног руководства КПЈ на Косову и Метохији приликом опште мобилизације крајем јануара су довеле до нагле ескалације устанка у много већем обиму од оног из децембра 1944. године.

6 ВА, НОВЈ, к-185, ф-2, д-12.

ОДМЕТАЊЕ ГРУПЕ ПОД КОМАНДОМ ШАБАНА ПОЛУЖЕ ОД СНАГА НОВЈ

Договор да се Полужина група придружи Седмој косовско-метохијској бригади и да он потом постане командант бригаде, одговарао је Полузи, с обзиром да је у овој бригади било најмање Срба и Црногораца, који су могли представљати „реметилачки фактор“ за његове планове. Седма бригада је у то време неформално важила за „уточиште балиста“, пошто су бројни ратни злочинци и бивши припадници квислиншких формација након ослобођења Косова и Метохије прикључени у њен састав и на тај начин избегли судско процесуирање због злочина у току рата.

План Оперативног штаба био је да Шеста и Осма косовско-метохијска бригада, крену из зборног места у Гњилану ка Бујановцу, где би се 20. јануара укрцале на воз за Београд. За разлику од њих, Седмој бригади зборно место је било у Лиљану, одакле је, преко Србице, Вучитрна и Подујева, требало да стигне до Куршумлије и ту се укрца у воз за север. (Целетовић 2000: 265) Ова бригада је подељена у три ешалона, од којих се у трећем, највећем, налазио Шабан Полужа. Пошто је Фадиљ Хоџа затражио од Полуже да настави да успут мобилише ново људство, Полужина група је, до доласка у Подујево, порасла на око 4000 бораца. (Милковић 1991: 286)

Свима у НОВ Косова и Метохије било је јасно да се ради о непоузданој групи, у великој мери сачињеној од бивших злочинаца из времена окупације, и да постоји опасност од дезертерства и инцидента. Стога су предузете посебне мере предострожности како би се већи инциденти превентивно спречили. Штаб 46. дивизије је 17. јануара обавестио све штабове својих бригада да постоји опасност од масовног дезертирања у Седмој бригади, и да формирају јединице које ће осигуравати пут и спречавати дезертирања албанских група, а ухваћене прослеђивати батаљону Народне одбране.⁷

Шеста и Осма косовско-метохијска бригада, у јачини од по три и четири хиљаде људи, према плану су дошле у Бујановац, одакле су возом упућуне ка Београду. Исто је било и са прва два ешалона Седме бригаде, који су испунили задатак и неометано стигли у Подујево, а одатле наставили за Куршумлију где су се укрцали у воз. Ешалон у којем је био Полужа са око четири хиљаде људи требало је последњи да крене на пут ка Банату. (Божовић–Вавић 1991: 496)

Оперативни штаб Косова и Метохије предузео је мере предострожности тако да је Полужин ешалон практично дуж целе трасе, са свих страна, био окружен бригадама НОВЈ. Пета косовско-метохијска бригада обезбеђивала је источну страну пута Приштина–Подујево, јединице 27. српске бригаде биле су распоређене западно од трасе, а једна чета Прве косовско-метохијске бригаде пратила је ешалон из позадине. (Целетовић 2000: 266)

7 ВА, НОВЈ, к-185, ф-2, а-12.

Проблеми су настали од самог почетка покрета овог ешалона ка северу. Уместо да 22. јануара крене ка Подујеу, као што је планирано, група Шабана Полуџе се расула по селима између Приштине и Подујева, пљачкајући и малтретирајући сељаке, без намере да настави марш ка Куршумлији.⁸ Командант Првог батаљона 27. српске бригаде Јован Пејчић је о овој ситуацији обавестио штаб бригаде и штаб 46. дивизије, након чега му је командант Оперативног штаба Косова и Метохије Фадиљ Хоџа поручио да поступа пажљиво са Полуџиним људима и сачека писмено наређење од команде Оперативног штаба.

На основу писменог наређења Оперативног штаб Косова и Метохије, штаб Првог батаљона 27. бригаде отишао је сутрадан (23. јануара) на разговор са Полуџом у село Главник. Чланови штаба су по доласку у Главник, четири пута претресани од Полуџиних људи, а он их је дочекао прекршених ногу, лежећи на миндерлуку. Иако је знао српски, Полуџа је причао искључиво на албанском. Штаб Првог батаљона захтевао је да Полуџина група настави за Подујево и Куршумлију, и да се придржава уврћеног плана марша. Полуџа је након једночасовног преговарања, на речима прихватио на ове захтеве. (Џелетовић 2000: 266)

Обећања датог штабу Првог батаљона у селу Главник, Полуџа се држао мање од 24 часа. Пошто је ујутру 24. јануара стигао у Подујево, он је поново одбио да настави пут ка Куршумлији. Наводно се, међу мобилисаним албанским сељацима, раширила прича да ће их, „по преласку у Србију, поклати четници“. (Милковић 1991: 289)

Шест батаљона Пете косовско-метохијске и 27. српске бригаде добили су тада наређење да блокирају пут од Лужана до Подујева и потом разоружају непослушни ешалон Шабана Полуџе. Међутим, истовремено почињу и нови преговори између Оперативног штаба Косова и Метохије и Шабана Полуџе, па је издато наређење да се не приступа акцији док преговори трају. Преговоре је водио Исмет Шаћири, који се тада налазио у Подујеу, а Полуџа је телефоном разговарао и са Фадиљом Хоџом. (Божовић – Вавић 1991: 497)

Како су се преговори отезали, било је јасно да Полуџа и његови људи немају намеру да наставе марш ка северу. Док је у телефонским разговорима са Хоџом, пристајао на све захтеве Оперативног штаба, својим људима је говорио потпуно супротно. (Ђаковић 1984: 242–243) У центру Подујева, окупиленој маси је одржао говор у коме је поручио да је „Бог рекао да где се човек роди, ту треба и да умре“. Такође је рекао да им се у Србији „припрема клопка“. (Џелетовић 2000: 267) Полуџа је заправо одуговлачио преговоре, како би добио на времену и извукао своје људе из обруча без борбе.

8 ВА, НОВЈ, к-185, ф-2, а-12.

За то време, батаљони бригада НОВЈ су потпуно опколили Подујево и Полујине људе у њему, тако да су само чекали знак да почну акцију. План је био да, уколико после преговора Полујини људи одбију да наставе на север, јединице НОВЈ присиле групу на предају и разоружају је, а уколико не буду пристали на предају, задатак би се извршио применом оружане силе. У случају да група пристане да настави ка северу, не би дошло до напада, већ би се наставило са праћењем групе. Знак који је требало да буде окидач за офанзивну акцију против Полујине групе у случају неуспеха преговора и одбијања групе да се разоружа, био је пуцањ из топа који се налазио при команди Оперативног штаба у селу Лужане. (Божовић – Вавић 2000: 498) Око два сата након почетка преговора, борци Шабана Полује почели су да се враћају ка Приштини, а пуцња из топа није било, нити је стигло усмено наређење Оперативног штаба јединицама да почну да дејствују.

Младен Жакула, командант 5. косовско-метохијске бригаде, чији батаљони су држали Полујину групу на нишану, овако је описао спорни догађај:

„Распоредили смо снаге и ставили у опсаду Подујево и Полујине људе. Чекали смо на уговорени знак, на пуцањ топа. Међутим, топ не чусмо, а видесмо како Полујини људи усиљеним маршом крећу према Приштини. Били смо збуњени, бар ми који смо знали за план... Тако балести, уз наше обезбеђење, готово парадно одоше према Приштини, Митровици и Дреници. Зашто их нисмо напали кад их је било лако разбити, а не онда кад се под Шабановом командом у Дреници нашло 10.000 бораца?“ (Исто: 499)

Неометани пролазак наоружане групе Шабана Полује кроз обруч јединица НОВЈ, упркос плану за дејствовање у случају такве акције ове групе, последица је, или катастрофалног неспоразума и грешке у ланцу командовања, или саботаже од стране команде Оперативног штаба, односно Фадиљ Хоџе и Исмета Шаћирија. На основу расположивих извора ову дилему није могуће са сигурношћу разрешити. Евентуални мотив за Хоџино пуштање Полује кроз обруч могао би се наћи у томе што је устанак албанских националиста у Дреници касније искоришћен као повод да се захтева већа аутономија за Косово и Метохију унутар нове државе, како би се „Албанци примирили“.⁹

Тек након што се Шабан Полуја са целом својом групом пробио из обруча, стигла је наредба Фадиља Хоџе да се Полујине снаге нападну.

9 Док је формирање аутономије на Косову и Метохији 1945. године било праћено оружаном балистичком побуном и устанком Шабана Полује у Дреници, промена карактера аутономије 1968. године и укидање суверенитета Србије на простору аутономних покрајина такође су праћени насиљем у виду албанских демонстрација у Приштини и другим косовско-метохијским градовима. Демонстрације су имале насилан карактер, велики број људи је повређен, а демонстранти су испостављало захтеве за „самоопредељењем“ и „присаједињењем Косова Албанији“.

Иако су јединице НОВЈ успеле су да сустигну једну заосталу групу Полуужиних балиста и нанесу јој осетне губитке, већина Полуужиних балиста је прошла без губитака. Балисти су се поделили у две групе. Већина је наставила са Полуужом ка Дреници, а мањи део је кренуо ка Косовској Митровици и рејону Шаље, другом великом упоришту балиста, које је предводио Адем Воца. (Божовић–Вавић: 499)

БОРБЕ СА ГРУПОМ АДЕМА ВОЦЕ ОКО КОСОВСКЕ МИТРОВИЦЕ

Адем Воца је био син Бећира Воце, угледног првака из Шаље, који је због лојалности српској војсци током ратова 1912–1918. уживао подршку југословенских власти, и био више пута гост на двору краља Александра. Истим стопама ишао је његов син и Адемов брат Шериф Воца, који је од 1935. до 1938. године био народни посланик на листи Југословенске националне странке. Међутим, на почетку Априлског рата, Шерифа је током ноћи случајно убила Војна стража на изласку из Косовске Митровице. (Божовић–Вавић 1991: 33–34) Стога је Адем од почетка немачке окупације Косовске Митровице пришао у службу окупатору. Најпре је у Митровици постао председник новоуспостављеног специјалног суда Исилхата, а од краја септембра 1943. године био је и председник окружног комитета Друге призренске лиге у Вучитрну. (Исто: 55, 286). Од избијања албанске побуне против југословенске власти у децембру 1944. године предводио је балистичке снаге у рејону Шаље и Бајгоре.

Воцина група је до 24. јануара бројала око 2000 људи, регрутованих на подручју Шаље и Бајгоре, а убрзо је била ојачана делом одметнутих Полуужиних балиста из Подујева. Након одметања Шабана Полуке било је јасно да су мале шансе да ће исход договора са Адемом Воцом бити другачији, с обзиром да је Воцино деловање у Шаљи је било готово идентично Полуужином деловању у Дреници. Ипак, штабови дивизија су и са њим трошили време на преговоре.

На преговоре са Воцом, који су, на његову иницијативу одржани 24. јануара у сали рудника „Трепча“ у Старом тргу, отишао је Спасоје Ђаковић, командант Озне за Косово и Метохију и члан Обласног комитета КПЈ. Адем Воца је на састанку изнео следеће захтеве: Да он и његова група учествују у свим властима у Митровици и Вучитрну; Да учествује у руковођењу рудником Трепча и погонима у Звечану; Да његова група не иде на Сремски фронт, већ да остане у у Шаљи како би „бранила Косово од четника“. (Ђаковић 1984: 245–246) Сазнавши за ове захтеве, Оперативни штаб Косова и Метохије наредио је да се Воцина група у потпуности уништи.

Балисти под командом Адема Воце, били су распоређени у селима Бај-горе, североисточно од Косовске Митровице. Јединице НОВЈ у том крају биле су распоређене на следећи начин: 25. српска бригада на сектору Косовска Митровица–Стари трг–Звечан; 27. бригада на сектору Вучитрн–Бабин мост–Кисела Бања; Пета косовско-метохијска бригада на сектору Вучитрн–Пестово–Ресник.¹⁰

Истог дана када је донета одлука о нападу на балисте Адема Воце, 26. јануара, по наређењу ОЗНА формирана је Бригада народне одбране за Косово и Метохију, у саставу Корпуса народне одбране Југосалвије (КНОЈ). Седиште бригаде било је у Приштини, а стављена је под команду штаба 46. дивизије.¹¹ Оперативни штаб је планирао да напад почне 28. јануара, након што сви батаљони заузму своје положаје.

Међутим, Адем Воца је предухитрио овај план, и ујутру 26. јануара напao рудник Стари Трг, који се налазио неколико километара источно од Косовске Митровице и на првој линији одбране од балистичких упоришта у селима Видушић, Баре и Мажих. (Милковић 1991: 192) Иако су јединице НОВЈ биле спремне и у стању борбене готовости, први удар балиста из околних села је био толико силовит, да је Трећи батаљон 25. бригаде, који се налазио у Старом тргу, приморан да напусти место како би избегао опкољавање и повуче се до засеока Шупковац, на улазу у Косовску Митровицу.

После неколико сати у Митровицу су почела да стижу прва појачања из осталих бригада на Косову и Метохији. У борбе се укључио Четврти батаљон 25. бригаде, а из Звечна су две чете Првог батаљона кренуле преко Ибра у правцу села Орахово, како би са леве помогле одбрану Митровице. (Божовић–Вавић 1991: 501)

Увече 26. јануара, у помоћ су стигли батаљони новоформиране Бригаде народне одбране (БНО)¹². Ситуација је била критична за НОВЈ, с обзиром да су његове снаге на десној обали Ситнице и Ибра код Митровице контролисале само део села Шупковац. У току ноћи, као појачање стижу јединице 27. бригаде 46. дивизије, као и Пете косовскометохијске бригаде. Тада почиње контранатапад снага НОВЈ, и балисти су најпре одбачени од села Шупковац, а потом истерани из околног Засела. До 10 часова 27. јануара, Други батаљон БНО заузео је брдо Козји рог, након чега је ослобођен рудник Стари трг, а балисти су одбачени на почетне положаје, које су заузимали пре почетка напада.¹³

10 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, д-1, Извештај операцијског дневника Бригаде народне одбране за Космет.

11 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, д-1, Извештај операцијског дневника Бригаде народне одбране за Космет.

12 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, д-1.

13 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, д-1.

Батаљони БНО су известили да у кућама ослобођених села након операције углавном није било становништва, јер се већина мештана повукла са балистима, а у неким селима је долазило до мањих поједничаних окршаја.¹⁴ Уследило је чишћење терена од стране Пете косовско-метохијске и 27. српске бригаде, тако да су балисти разбијени у мање групе. Четири бригаде НОВЈ које су учествовале у борбама имале су укупно неколико десетина рањених и погинулих. Балисти су претрпели огромне губитке; погинуло их је око 300, заробљено 180, а велики број је рањен. Адем Воца, који је лакше рањен у ногу, побегао је са око 300 својих људи у правцу Копаоника. (Божовић – Вавић 1991: 502) Разбијене снаге из групе Адема Воце, пошто су се разбежале по шумама, почеле су да се осипају и деле у мање групице. Многи балисти су бацали оружје и враћали се кућама, тако да је регион Шаље у наредном периоду престао да буде озбиљна безбедносна претња по државни поредак.

Осипала се и група Адема Воце, која се скривала у селима Бајгоре. (Милковић 1991: 292) Јединице НОВЈ су 10. фебруара откриле да се Адем Воца се са још 17 балиста крије у својој родној кући, у селу Пасоме, шест километара источно од Митровице. После силовитог напада аутоматима и ручним бомбама, јединице НОВЈ су заузеле кућу, а Адем Воца и његови слобеници су ликвидирани (Милковић 1991: 220). Ликвидацијом Воце, на простору Шаље су остале само мање групице балиста, које више нису могле да представљају озбиљнију претњу по државни поредак, тако да су јединице НОВЈ могле да се посвете разбијању главног непријатељског упоришта у Дреници.

ЗАВОЂЕЊЕ ВОЈНЕ УПРАВЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Одметање Шабана Полуке и његов повратак у Дреницу са више хиљада наоружаних балиста, довели су до распламсавања побуне и охрабрења бивших балиста, да обнове своју делатност и уједине снаге у Дреници.¹⁵ Процењује се да је крајем јануара 1945. године балистички покрет у Дреници бројао око 10.000 припадника. Безбедносна ситуација на Косову била је таква да су у згради Оперативног штаба у Приштини прозори били забарикадирани врећама песка са постављеним митраљезима. (Дуга, 9–22. 8. 1986, 68)

Појава већег унутрашњег фронта представљала је претњу интегритету Југославије, и угрожавала је борбе за ослобођење остатка земље. Стога је врховни командант НОВЈ и ПОЈ Јосип Броз 8. фебруара наредио да се на Косову и Метохији заведе Војна управа, као орган војно-државне власти на тој територији. (ур. Мирко Гути 1982: 171) За команданта Војне управе постављен је

14 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, д-1.

15 Вођа балиста из Ораховца Ук Садик, одустао је од напада на Пећ који је до тада планирао, и придружио се Полуки у Дреници. На тло Дренице је накнадно ступио и Мехмед Градица, који је претходно учествовао у неуспелом нападу на Косовку Митровицу.

пуковник Саво Дрљевић, а за политичког комесара Ђуро Меденица. Пуковник Дрљевић је претходно обављао дужности начелника Главног штаба Србије, начелника штаба 1. пролетерског корпуса и начелника штаба 1. армије.

Јосип Броз је 7. фебруара одржао састанак са Дрљевићем и Меденицом, на коме је резимирао ситуацију на Косову и разлоге за увођење Војне управе. Према Дрљевићевом каснијем сведочењу, Тито им је тада рекао да на Косову делује преко 20.000 побуњеника, са јаким упориштем у „шиптарским масама“, и да им је циљ издвајање Косова из Југославије и стварање Велике Албаније. Броз је саопшио да се код једне балистичке формације налазе немачки, а код друге енглески обавештајци (Дуга, 9–22. 8. 1986, 68). Такође се пожалио да је на Косову онемогућено функционисање и даља изградња народне власти и да би стварање жаришта на том простору „могло служити другим империјалистичким снагама“. (Божовић–Вавић 1991: 506) Из овога произилази да је Броз страховао од евентуалне интернационализације питања Косова или преиспитивања послератног уређења у Југославији од стране великих сила у време одржавања Кримске конференције.

Услед таквих околности и немогућности функционисања нове социјалистичке власти на простору Косова и Метохије, Војна управа имала је двоструки задатак. Поред гушења војне побуне и „сламања контрареволуције“, она је била задужена и за обављање цивилних послова у циљу нормализације живота на Косову и Метохији.

Наредба о увођењу Војне управе издата је истог дана када и наредба о смени команде у Оперативном штабу за Косово и Метохију. Уместо Фадиља Хоџе, командант Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију постао је Саво Дрљевић, командант новоуспостављене Војне управе. По истом принципу је промењен политички комесар Оперативног штаба, па је уместо Крста Филипковића на ту дужност постављен Ђуро Меденица, политички комесар Војне управе на Косову и Метохији (ур. Мирко Гути 1982: 168). Тако су четири кључне функције у руковођењу Косовом под Војном управом, обједињене у рукама две личности – команданта Саве Дрљевића и политичког комесара Ђура Меденице. Фадиљ Хоџа је ипак задржан у Оперативном штабу и постављен за заменика команданта Оперативног штаба Косова и Метохије, на дужност коју је до тада вршио Петар Брајовић.

Поред ових промена у Оперативном штабу Косова и Метохије, Тито је у истом наређењу именовао и команду новоуспостављене 52. дивизије, чији је командант постао Петар Брајовић, дотадашњи заменик команданта Оперативног штаба. (ур. Мирко Гути 1982: 169) У састав дивизије, која је представљала окосницу у каснијим борбама у Дреници, ушле су Прва, Друга и Четврта косовско-метохијска бригада.¹⁶ Намера Врховног штаба била је

16 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-13.

да се снаге НОВЈ на Косову и Метохији распореде у три дивизије јачине од око 10.000 људи, како би деловала војна сила од укупно 30.000 људи.

У истој наредби којом је промењен састав Оперативног штаба, издато је и наређење да Оперативни штаб за Косово и Метохију убудуће буде под директном командом Врховног штаба НОВЈ и ПОВ Југославије, чиме је у будућем ланцу командовања Косовом заобиђен Главни штаб Србије. Разлог промена у Оперативном штабу лежи у лошим резултатима и нестручности у командовању штабом у претходном периоду, што је индиректно потврдио и нови Оперативни штаб, преузимајући дужност 10. фебруара 1945. Године. (Божовић–Вавић 1991: 507)

Југословенски војни врх је након устанка у Дреници страховао да би могло доћи до ширења побуне, па чак и интернационализације овог проблема. Стога су Војној управи дата огромна овлашћења у свим војним и политичким питањима док се не обезбеди коначна нормализација стања у области. (Борозан 1995: 499) Завођење војне управе од стране НОВЈ био је јасан сигнал да нове југословенске власти не одустају од суверенитета над Косовом и Метохијом и да немају намеру да га безусловно уступе Албанији, као што су прижељкивали у руководству КП Албаније, али и делу Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију. (Ђаковић 1984: 277)¹⁷

БОРБЕ У ДРЕНИЦИ И ГУШЕЊЕ ЈЕЗГРА ПОБУНЕ

Борбе у Дреници између јединица НОВЈ и балиста су од 25. јануара и доласка Шабана Полуке, трајале готово непрекидно, а свако село у Дреници представљало је засебно жариште устанка. Борбе са Полужиним одметницима могу се поделити у три фазе. У првом периоду, од 25. јануара до 5. фебруара снаге НОВЈ у Дреници су имале углавном дефанзивне задатке спречавања и успоровња продора балиста који су били у замаху. Потом је уследила консолидација и прегруписање јединица НОВЈ, након чега почиње стезање обруча око територије коју су заузели балисти.

Други батаљон Прве косовско-метохијске бригаде 25. јануара добио је задатак да на терену између реке Ситнице и планине Чичавице заустави Полужину групу која је надирала из Подујева и спречи њен пробој у Дреницу. Међутим, бројчано јаче балистичке снаге приморале су батаљон, којем је претило заокруживање, да се повуче са својих положаја и омогући им улазак

17 Према тврдњи Спасоја Ђаковића, руководиоца ОЗН-е на Космету, Енвер Хоџа је након вести о увођењу Војне управе, послао Рамадана Читаку у Приштину да се код Миладина Поповића распита да ли то значи да Косово дефинитивно остаје у Југославији, а Миладин му је наводно одговорио да „засуче рукаве и почне да гради социјализам у Албанији, док је на Косову обезбеђена пуна равноправност Срба и Албанаца“.

у Дреницу, тако да планирана блокада Дренице није успела. (Милковић 1991: 294) Наредних дана водили су се жестоки окршаји између балиста и југословенских снага, а дреничка села су неколико дана прелазила „из руке у руку“ балиста и јединица НОВЈ. (Милковић 1991: 297)

Шабан Полуља је располагао са довољно великим бројем људи да је од њих почео формирати јединице по угледу на регуларне војне формације. Формирао је бригаду у чијем саставу је било седам батаљона. Сваки батаљон се састојао из три чете, које су, по угледу на нацистичке војне формације, назване компанијама. За команданта бригаде поставио је Мехмеда Градицу, а себи је одредио положај првог заменика команданта. (Божовић–Вавић 1991: 504)

До 1. фебруара 1945. године балисти су контролисали већину села западно од планине Чичавице, као и села на комуникацијској линији између Србице и Глоговца, иако су у та два насеља биле стациониране јединице НОВЈ. Угрожене су биле јединице Прве косовско-метохијске бригаде у Србици, док је Пета бригада одбачена према Клини. (Исто, 505) Упоришта балиста била су села Штутица, Трстеник, Полуља, Пољанце (села између Глоговца и Србице), Лауша, Резала, Тушиље (на путу Србица–Пећ), Градица, Годанце, Доброшевац и Гладно село (у подножју Чичавице).

Након што су успоставили контролу над селима, балисти су као свој главни циљ одредили освајање Србице, највећег насеља и центра Дреничког краја. Они су користили то што су батаљони и бригаде у то време дејствовале самоиницијативно и без добре координације, па су се лако пребацивали са терена на терен.¹⁸ Напад на Србицу трајао је од 31. јануара до 5. фебруара. Варош су браниле јединице Прве косовско-метохијске бригаде, а главна предност у односу на балисте било је поседовање већег броја топова и артиљерије. (Милковић 1991: 304)

Напади на Србицу су успешно одбијани, а однос снага на терену се променио након што су 5. фебруара одређени штабови југословенских бригада и батаљона који ће учествовати у сламању балистичког упоришта у Дреници. За ову операцију су одабране Прва, Трећа, Четврта и Пета косовско-метохијска бригада, као и Бригада народне одбране, која је претходно имала важну улогу у одбрани Косовске Митровице.¹⁹

Од 6. фебруара балисте је са североистока почела да притиска Пета косовско-метохијска бригада, која је чистила терен дуж линије Митровица–Вучитрн, приближавајући се Дреници. Са друге стране, Четврта косовско-метохијска бригада кренула је из Пећи, и заједно са Трећом бригадом потиснула је до 8. фебруара балисте у селима Обриње и Тице, на западном

18 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, а-1, Извештај из операцијског дневника Бригаде народне одбране за Космет.

19 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, а-1.

ободу Дренице. Тако је постепено почео да се стеже обруч око балиста Шабана Полуџе, који су са свих страна постали окружени јединицама НОВЈ.

Око 1500 побуњеника успело је 7. фебруара да пробије обруч југозападно од Србице. Група је касније бежала од југословенских снага не пружајући отпор, а постепено се осипала, тако да није представљала претњу по југословенске снаге. (Милковић 1991: 308) Током 11. фебруара Бригада народне одбране појачала је стезање обруча са југоистока, затварајући линију између Глоговца и планине Чичавице.²⁰ У позадини положаја вршени су стални претреси и хватање мањих групица балиста.

Нови распоред снага извршен је 13. фебруара. Прва бригада са седиштем у Србици, наставила је да врши притисак на непријатеља са севера; Пета бригада деловала је са северозапада на планини Чичавици између села Кожинци и Преловац; Четврта бригада налазила се на Чичавици, јужно од Пете, између Гладног села и БНО. Из Метохије, односно из правца Клине, деловала је Трећа бригада, која је спречавала балисте да побегну на ту страну. Штаб 52. дивизије, под чијом контролом су биле Прва, Четврта и Пета бригада, дефинитивно је формиран 14. фебруара, а за седиште Штаба је одређен Глоговац, насеље на самој линији фронта.

Оштри напад свих јединица на балисте у Дреници почео је 14. фебруара по заповести штаба 52. дивизије. Са друге стране балисти су тада свим снагама настојали да пробију обруч преко планине Чичавице. Најжешће борбе одвијале су се на сектору Пете бригаде, у селу Кожница, које је непријатељ упорно бранио. Снаге НОВЈ успеле су да заузму делове села Кожница, Градица и Крајсимиrowци, па су се, током ноћи, балисти потпуно повукли из ових села, како би избегли опкољавање.²¹

Како би убрзао сламање побуне, Оперативни штаб НОВЈ поново се окренуо амнестији и „опросту“ за боравак у балистичким формацијама. Пред офанзиву 14. фебруара, издат је проглас у коме се одметници позивају на предају, уз гаранцију да за боравак у одметништву нико неће одговарати, уколико за то време није чинио злочине. (Ђаковић 1984: 255–256) Циљ прогласа био је да се убрза осипање балистичких снага. До 14. фебруара сви покушаји балиста да преко планине Чичавице изађу из обруча НОВЈ били су одбијени. Шабан Полуџа и Мехмет Градица су 15. фебруара скоро све снаге концентрисали западно од села Градице, родног места Мехмета Градице.²²

НОВЈ од 16. фебруара креће у офанзиву према снагама балиста у Дреници, из три правца. Циљ је био спајање јединица које су продирале из правца Србице са снагама које су деловале из правца Глоговца. Главни удар ишао је

20 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, А-5, Извештај 52. дивизије о борбама у Дреници.

21 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, А-5.

22 ВА, НОВЈ, к-223, ф-7, А-1.

у правцу Исток-Запад, а спроводиле су га јединице Четврте косовско-метохијске бригаде, које су са западних обронака Чичавице напредовале ка селу Штутица, у центру Дреничке области, поред пута Глоговац-Србица.²³

Приликом акције чишћења терена од Кожице до Штутице, многи балисти су ухваћени или су се предали, али група Шабана Полузе и Мехмета Градице успела је да побегне у непознатом правцу, тако да се у штабу 52. дивизије мислило да је преко планине Чичавице отишла за Конаоник.²⁴ Међутим, један батаљон је 20. фебруара открио балистичку групу у селу Бежанић, у којој су се налазили Полуза и Градица. Стигло је појачање, и приступило се блокади села, али у борбама током ноћи, већина групе успела је да се пробије и побегне из окружења. У овом окршају убијено је 6 балиста, и заробљено 7, а рањен је син Шабана Полузе Тафа.²⁵

Група Шабана Полузе и Мехмеда Градице током ноћи између 20. и 21. фебруара пребацила се из Бежанића у Трстеник, а са њима је било око 80 људи, међу којима и четири официра Гестапоа.²⁶ Југословенске снаге су током ноћи приступиле блокади села, а до јутра је око Трстеника сконцентрирана читава Четврта косовско-метохијска бригада. Напад на куће почео је у 13 часова, а највише је нападана кућа у којој се, према претпоставкама, налазио Шабан Полуза. До 17 часова преосталих неколико балистичких кућа било је потпуно опкољено, а потом је почео јуриш на куће. Међутим, упркос томе што је око две хиљаде војника НОВЈ учествовало у акцији у Трстенику, Шабан Полуза је успео да пробије обруч Првог и Трећег батаљона, док је поред Четвртог батаљона прошао без икакве сметње. Касније се испоставило да се није радило само о збуњености и неискуству војника НОВЈ, већ да је дошло до саботаже појединих руководилаца, који су свесно пустили Шабана Полузу да се са својом групом извуче из окружења и напусти Трстеник.²⁷

У овом окршају убијено је 19 балиста, међу којима и Полужин син, а Шабан Полуза је рањен у груди од гелера гранате. Мехмед Градица је био рањен у ногу. Са друге стране, НОВЈ је у овом нападу имао 15 мртвих и 24 рањена, а тешко је рањен и командант 52. дивизије Петар Брајовић. (Ђаковић 1984: 255) Заплењена је велика количина муниције и оружја, које су до тада Полуза и Градица носили са собом, користећи товарне коње.

Након борби у Трстенику 21. фебруара, Други батаљон Четврте бригаде и Први батаљон Друге бригаде кренули су у потеру са циљем да пронађу и ликвидирају Полузу и Градицу. Од једног заробљеног балисте, сазнали су да је Шабан Полуза рањен од топа и од пушке у груди, а Градица у главу и

23 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-4.

24 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-1.

25 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-3.

26 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-4.

27 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-7.

у ногу и да су обојица на самрти. Након тога, од тројице партизана који су били заробљени од балиста, сазнали су да је Шабан Полука умро у селу Чикатова на југоистоку Дренице, а Градица је тешко рањен и не може да говори.²⁸

Спорни простор је затим претресен, и тврдње су се показале као тачне. Полука је умро у селу Чикатову од последица рањавања 22. фебруара 1945. године, а смртно рањен Мехмед Градица га је надживео свега неколико сати. Балисти који су се борили са њима су се вратили кућама и крили од јединица НОВЈ. У наредна три дана предало се њих 45 са пушкама и 30 без оружја.²⁹ Оперативни штаб Косова и Метохије је 22. фебруара 1945. године обновио проглас којим се „побуњеници“ позивају на предају, уз обећање да се за боравак у одметништву неће одговарати, док ће злочинцима судити редовни судови. Уследила је масовна предаја балиста (Дуга, 9–22. 8. 1986, 68).

Ликвидација Полуке и Градице и уништавање њихове групе подстакли су деморализацију, осипање и предају балиста. Ипак, борбе са мањим групама одметника су вођене до краја 1945. године, а диверзантска и терористичка активност балиста трајале су до почетка педесетих година праћене формирањем нових националистичких организација. За њихово праћање и ликвидацију углавном је била задужена ОЗНА, односно Управа државне безбедности, а повремено су у потерама за одметницима коришћене и редовне јединице Југословенске армије.

ЗАКЉУЧАК

После завођења Војне управе, смене у Оперативном штабу Косова и Метохије и слања додатних појачања на Косово, устанак Шабана Полуке угушен је у релативно кратком року и без превише жртава. Иако су у једном тренутку бројале скоро 10.000 људи, балистичке групе брзо су се осипале и предавале пред знатно надмоћнијим противником са којим нису могли да се мере ни по броју војника ни по наоружању и организацији.

Да би се непријатељ потпуно разбио врховни штаб НОВЈ и штаб Војне управе за Косово и Метохију су проценили да је неопходно ангажовати око 40.000 војника, што је и учињено. Ако се има у виду да су тада трајале најжешће борбе за ослобађање територије у Босни и Хрватској, јасно је да је побуна у Дреници озбиљно угрозила НОП у завршној фази рата.

Током пролећа и лета 1945. године на Косову и Метохији су створени услови за успостављање и нормално функционисање политичког система. Одржаване су обласне конференције друштвено-политичких организација – партијска конференција, конференције Народног фронта, омладине,

28 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-4.

29 ВА, НОВЈ, к-1412, ф-2, л-4.

Антифашистичког већа жена, заседање привременог народноослободилачког одбора... (Дуга, 9–22. 7. 1986: 70). Почетком јула 1945. године састала се Обласна народна скупштина делегата Косова и Метохије, која је 9. јула донела одлуку о прикључењу Косова и Метохије Србији, и преко Србије Југославији (Петрановић 1992: 701–702), а у септембру 1945. године Народна скупштина Србије донела је одлуку о формирању Аутономне косовско-метохијске области, као аутономне јединице у саставу Србије.

ИЗВОРИ

Архив Југославије, Београд:
Фонд Мемоарска грађа (516)
Архив Србије, Београд:
Фонд БИА
Војни архив, Београд:
Фонд Народноослободилачке војске Југославије

ПЕРИОДИКА

Дрљевић Саво, „Илузије о будућим односима“, Дуга, 9–22. август 1986.
Глишић Венцеслав, „Ми знамо да сте се борили против нас“, Дуга, јул 1988.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2015: Јован Алексић, „Косовскомитровачки срез у Априлском рату“, *Башићина*, св.38 (2015), 143 – 157.
- Алексић 2016: Јован Алексић, „Страдање српског становништва у Косовскомитровачком срезу током 1941. године“, *Башићина*, св. 40 (2016), 97–111.
- Анић–Јоксимовић–Гутић 1982: Никола Анић–Секула Јоксимовић–Мирко Гутић, *Народноослободилачка војска Југославије: ирејлед развоја оружаних снага Народноослободилачкој покрећу 1941–1945*, Београд: Војноисторијски институт.
- Божовић–Вавић 2003: Божовић Бранислав–Вавић Милорад. *Сукова времена на Косову и Метохији*. Београд: Институт за савремену историју.
- Борозан 1995: Борозан Ђорђе. *Велика Албанија: историјско – идеје – пракса*. Београд: Војноисторијски институт.
- Дрљевић 1986: Саво Дрљевић. „Илузије о будућим односима“. *Дуга*. 9–22. август, 66–70.
- Ђаковић: 1984. Ђаковић Спасоје. *Сукоби на Косову*. Београд: Народна књига.
- Живковић 2012: Милутин Живковић. „Аћиф Хациахметовић Ђуџа. Прилози за биографију“. *Историја 20. века*. год. XXX, бр. 3. (2012), 71–94.
- Животић 2011: Александар Животић. *Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961)*. Београд: Институт за новину историју Србије.
- Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, том I, књига 19 – „Борбе на Косову 1941–1944.“. Београд. Војноисторијски институт: 1969.

- Зборник докумената и података о народнослободилачком рату народа Југославије, том II, књига 15 – „Документа Централног комитета КП Југославије и Врховног штаба НОВЈ 1. јануара – 15. маја 1945.“. Београд: Војноисторијски институт: 1982.
- Кецојевић 2006: Драгиша Кецојевић, „Косово и Метохија: Терор над Србима.“ *Срби на Косову и у Метохији*. Зборник радова. Ур. Стеван Карамата–Часлав Оцић. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Мадић–Јончић 1989: Милорад Мадић–Душан Јончић. *25. Српска бригада*, Београд: Војноиздавачки завод.
- Меденица 1986: Гојко Меденица – Косовско-метохијски њролетери: *Прва косовско-метохијска народнослободилачка ударна бригада*. Београд: Војноиздавачки и новински центар.
- Миковић 1991: Милутин Миковић. *Прва косовско-метохијска њролетерска бригада*. Београд: Војноиздавачки и новински центар.
- Мирковић 2013: Ена Мирковић, Реферат о политичком стању у Србији, Војводини и на Косову и Метохији, *Башинина*, св.35 (2013), 229–250.
- Мишовић 1987: Милош Мишовић. *Ко је њражио Републику Косово 1945–1985*, Београд: Народна књига.
- Николић 1972: Живојин Николић Брка, *22 дивизија*, Београд: Народна књига.
- Павловић 1998: Момчило Павловић. „Косово и Метохија и Албанци (Шиптари) у Србији и Југославији 1944–1948.“. *Историја 20. века*, год. XVI, бр. 2, 153–162.
- Петрановић 1992: Бранко Петрановић. *Србија у Другом свејском рату*. Београд: Војноиздавачки и новински центар.
- Срби и Албанци у XX веку: циклус њредавања 7–10. мај 1990*. Зборник радова. Ур. Андреј Митровић. Београд: Српска академија наука и уметности: 1991.
- Цветковић 2009: Цветковић Срђан. „Прилог проучавању амнестија и аболисија политичких осуђеника у Југославији 1944–1980“. *Архив*, год. X, бр. 1, 120–132.
- Целетовић 2000: Целетовић Иванов Петар. *Балистики њокеји 1939–1952: Масовносїи, саградња са италијанским окупираоима и злочини над Србима*. Београд: Архив Србије.

Igor Đ. VUKADINOVIĆ

THE UPRISING OF ŠABAN POLUŽA IN DRENICA IN 1945

SUMMARY

In this paper the uprising against National Liberation Army of Yugoslavia, which was raised by ballistic leader and the associate of fascist regime during the WWII Šaban Poluža in January 1945, was analysed. The author indicates the previous indulgence of the Yugoslav authorities and the attempt of bargain with Albanian associates of the occupier, which finally resulted in the armed munity against Yugoslav state. The article was written based on the archive material of the Military Archive in Belgrade, Archive of Serbia and Archive of Yugoslavia, and published historical sources and literature on this theme.

Key words: Kosovo and Metohija, Albania, ŠabanPoluža, ballists, Drenica, WWII, National Liberation Army of Yugoslavia.